

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри безпеки та правоохоронної діяльності
Західноукраїнського національного університету

Москалюк Надії Богданівни

на дисертацію Грошка Бориса Богдановича «Правове регулювання
земельних відносин в Україні та країнах Європи: порівняльний аналіз»,
поданої до захисту в разову спеціалізовану вчену раду
ДФ 58.082.155 Західноукраїнського національного університету
на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право
за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дисертаційного дослідження Бориса Богдановича Грошка зумовлена особливою роллю землі у системі об'єктів цивільних прав, її економічним, соціальним та екологічним значенням, а також складністю правового регулювання відносин, що виникають з приводу володіння, користування, розпорядження й охорони земельних ділянок. Земля одночасно виступає природним ресурсом, територіальною основою життєдіяльності суспільства та об'єктом майнового обороту, що об'єктивно потребує узгодженого поєднання приватноправових і публічно-правових засад її правового режиму.

Сучасний етап розвитку земельних відносин в Україні характеризується глибокими інституційними й нормативними перетвореннями, пов'язаними з функціонуванням ринку земель, децентралізацією управління земельними ресурсами, цифровізацією кадастрових і реєстраційних процедур, удосконаленням механізмів просторового планування та посиленням гарантій захисту земельних прав. Водночас практична реалізація відповідних реформ виявляє низку проблем, серед яких фрагментарність правового регулювання, недостатня узгодженість норм цивільного і земельного законодавства, складність правозастосування та необхідність забезпечення належного балансу між інтересами власника, суспільства і держави.

Додаткової актуальності темі надають процеси європейської інтеграції України. Наближення національного законодавства до європейських стандартів потребує не механічного запозичення окремих правових конструкцій, а глибокого осмислення принципів, на яких ґрунтуються моделі регулювання земельних відносин у європейських державах. Особливого значення при цьому набувають питання правової визначеності, пропорційності втручання у право власності, добросовісності учасників земельного обороту, прозорості реєстраційних процедур, ефективності судового захисту та забезпечення сталого використання земель.

Порівняльно-правовий підхід, обраний дисертантом, дає можливість виявити як спільні закономірності розвитку земельного законодавства України та європейських держав, так і відмінності, зумовлені історичними, економічними та правовими особливостями відповідних моделей. Науковий інтерес становить не лише характеристика зарубіжного досвіду, а насамперед визначення тих правових механізмів, які можуть бути адаптовані до національної правової системи з урахуванням її цивілістичних засад, особливостей земельного устрою та сучасних суспільних потреб.

Важливість дослідження посилюється також умовами воєнного стану та необхідністю майбутнього відновлення України. Пошкодження земель, зміна їх фактичного стану, переміщення населення, порушення майнових прав, втрата або недоступність окремих реєстрових даних формують нові виклики для правового регулювання земельних відносин. За таких обставин особливого значення набуває розроблення ефективних механізмів підтвердження і захисту земельних прав, відновлення достовірності реєстраційної інформації, забезпечення раціонального використання земель та недопущення непропорційного обмеження прав їх власників і користувачів.

Отже, звернення Бориса Богдановича Грошка до комплексного порівняльно-правового аналізу земельних відносин в Україні та країнах Європи є своєчасним і науково обґрунтованим. Обрана тема відповідає сучасним потребам юридичної науки, законотворчої та правозастосовної практики, а її розроблення спрямоване на формування цілісного бачення подальшого розвитку правового регулювання земельних відносин в Україні в умовах європейської інтеграції та післявоєнного відновлення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність.

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що сформульовані Борисом Богдановичем Грошком наукові положення, висновки та рекомендації є належним чином обґрунтованими, логічно взаємопов'язаними та ґрунтуються на комплексному використанні сучасних методів наукового пізнання. Обрана методологія відповідає предмету й меті дослідження, а її застосування забезпечило послідовне розкриття поставлених наукових завдань та отримання достовірних результатів.

Наукова аргументація автора спирається на ґрунтовний аналіз національного законодавства, міжнародно-правових актів, джерел права Європейського Союзу, практики національних судів, а також значного масиву наукової літератури українських і зарубіжних учених. Це дозволило дисертанту не лише висвітлити сучасний стан правового регулювання земельних відносин, а й виявити проблемні аспекти його розвитку, запропонувавши власне бачення шляхів їх вирішення.

Позитивної оцінки заслуговує прагнення автора розглядати земельні відносини не ізольовано, а в контексті взаємодії цивільно-правових, земельно-правових та європейських правових підходів. Такий міжгалузевий і порівняльно-правовий підхід сприяв формуванню цілісної концепції дослідження та забезпечив належний рівень обґрунтованості сформульованих висновків.

Особливої уваги заслуговує те, що автор не обмежується констатацією окремих недоліків чинного законодавства, а прагне пояснити їх крізь призму взаємодії приватноправових і публічно-правових механізмів регулювання. Саме такий підхід свідчить про достатню глибину проведеного дослідження та прагнення сформувати цілісне бачення подальшого розвитку правового регулювання земельних відносин.

Достовірність результатів дисертаційної роботи підтверджується узгодженістю висновків із поставленою метою та завданнями дослідження, їх логічним зв'язком зі змістом відповідних розділів дисертації, належною апробацією основних положень у наукових публікаціях і під час участі автора у науково-практичних конференціях. Висновки дисертації є внутрішньо послідовними, аргументованими та впливають із проведеного автором комплексного дослідження.

Загалом ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, відповідає вимогам, що ставляться до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Оцінка змісту, структури та завершеності дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота Бориса Богдановича Грошка є самостійним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, у якому комплексно розглянуто актуальні проблеми правового регулювання земельних відносин в Україні та країнах Європи. Зміст дисертації повною мірою відповідає її темі, поставленій меті та визначеним завданням, а логіка викладення матеріалу забезпечує послідовне розкриття предмета дослідження.

Структура роботи є виваженою та внутрішньо узгодженою. Побудова дисертації відображає логіку наукового пошуку: від дослідження теоретико-правових засад правового регулювання земельних відносин і аналізу сучасного стану законодавства до формулювання авторських висновків та пропозицій щодо його вдосконалення. Такий підхід забезпечив належний взаємозв'язок між окремими розділами дослідження та сприяв досягненню поставленої мети.

На особливу увагу заслуговує прагнення автора не обмежуватися аналізом окремих норм земельного законодавства, а розглядати правове регулювання земельних відносин у ширшому контексті розвитку цивільного права, європейської інтеграції та сучасних тенденцій трансформації правового

регулювання майнових відносин. Саме це дозволило сформуванню комплексного бачення проблематики та уникнути фрагментарності дослідження.

Позитивної оцінки заслуговує також використання порівняльно-правового підходу, який не зводиться до опису окремих моделей правового регулювання у європейських державах, а спрямований на виявлення закономірностей розвитку земельного законодавства, оцінку можливостей імплементації позитивного зарубіжного досвіду та вироблення пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства.

Висновки до кожного розділу та загальні висновки дисертації є логічним результатом проведеного дослідження, узгоджуються зі змістом роботи та відображають вирішення поставлених наукових завдань. Загалом дисертація справляє враження завершеної кваліфікаційної наукової праці, виконаної на належному теоретичному й методологічному рівні.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у комплексному дослідженні правового регулювання земельних відносин в Україні та країнах Європи, що дозволило автору сформулювати низку нових теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення національного законодавства та практики його застосування.

На особливу увагу заслуговує прагнення дисертанта розглядати розвиток земельних відносин крізь призму сучасних європейських тенденцій, поєднуючи інструменти порівняльно-правового аналізу з дослідженням особливостей національної правової системи. Такий підхід дав змогу автору відійти від формального зіставлення законодавства окремих держав і запропонувати концептуальне бачення напрямів гармонізації українського земельного законодавства з європейськими правовими стандартами.

Безперечно позитивної оцінки заслуговують сформульовані автором положення щодо удосконалення правових механізмів забезпечення балансу приватних і публічних інтересів у сфері земельних відносин. У сучасних умовах саме пошук такого балансу визначає ефективність правового регулювання, а запропоновані дисертантом підходи свідчать про належне розуміння взаємозв'язку цивільно-правових гарантій права власності із суспільними потребами у сфері використання та охорони земель.

Науковий інтерес становлять також результати порівняльно-правового аналізу правового регулювання земельних відносин у країнах Європи, які дозволили автору обґрунтувати можливість адаптації окремих європейських правових механізмів до національної системи права з урахуванням особливостей українського законодавства та сучасних процесів європейської інтеграції.

Підтримки заслуговує й орієнтація автора на вдосконалення правового регулювання не лише шляхом внесення змін до законодавства, а й через

переосмислення окремих доктринальних підходів до правової природи земельних відносин, їх місця у системі приватного і публічного права та розвитку сучасних механізмів захисту земельних прав. Саме такий підхід свідчить про прагнення автора вирішувати не лише прикладні, а й фундаментальні проблеми юридичної науки.

Загалом представлені у дисертації результати характеризуються належним рівнем наукової новизни, є самостійними, достатньо аргументованими та становлять вагомий внесок у розвиток сучасної доктрини земельного права.

Варто відзначити, що наукова новизна дисертаційного дослідження проявляється не лише у формулюванні окремих нових положень, а й у запропонованому автором системному підході до осмислення розвитку земельних відносин в умовах європейської інтеграції України. Саме комплексність дослідження, прагнення поєднати теоретичний аналіз із практичними потребами правозастосування та орієнтація на подальший розвиток національного законодавства визначають наукову цінність представленої роботи.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження і можливі напрями їх використання.

Результати дисертаційного дослідження мають вагоме теоретичне та практичне значення, оскільки спрямовані на поглиблення сучасних наукових уявлень про правове регулювання земельних відносин, визначення перспектив його розвитку в умовах європейської інтеграції України та вдосконалення механізмів реалізації й захисту земельних прав.

Теоретична цінність роботи полягає у розвитку наукових підходів до розуміння правової природи земельних відносин, їх місця у системі сучасного права, співвідношення приватноправових і публічно-правових засад їх регулювання, а також ролі європейських правових стандартів у формуванні національної моделі правового регулювання. Запропоновані автором висновки та узагальнення можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень проблем розвитку земельного, цивільного та інших галузей права, що регулюють майнові відносини.

Практичне значення дисертації визначається насамперед її прикладною спрямованістю. Сформульовані автором пропозиції можуть бути використані у законотворчій діяльності під час удосконалення земельного законодавства України, у правозастосовній діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та судових органів, а також при виробленні єдиних підходів до вирішення спорів, пов'язаних із реалізацією та захистом земельних прав.

Окремо слід відзначити практичну цінність результатів порівняльно-правового аналізу, які можуть бути використані під час подальшої гармонізації

національного законодавства із правом Європейського Союзу, формування державної політики у сфері земельних відносин та вдосконалення механізмів реалізації євроінтеграційних зобов'язань України.

Не викликає сумніву й значення дисертаційного дослідження для освітнього процесу. Його положення можуть бути використані при викладанні навчальних дисциплін «Земельне право», «Цивільне право», «Європейське право», підготовці навчально-методичних матеріалів, а також у процесі підготовки здобувачів вищої освіти та проведення подальших наукових досліджень.

Загалом результати дисертаційного дослідження характеризуються належним рівнем теоретичної обґрунтованості та практичної спрямованості, що свідчить про їх наукову й прикладну цінність та створює передумови для їх широкого використання у нормотворчій, правозастосовній, науковій та освітній діяльності.

Особливо цінним є те, що запропоновані автором висновки не обмежуються вирішенням окремих прикладних проблем, а формують підґрунтя для подальшого розвитку наукової доктрини та вдосконалення концептуальних засад правового регулювання земельних відносин в Україні. Саме поєднання фундаментальних теоретичних положень із практично орієнтованими рекомендаціями є однією із сильних сторін представленого дисертаційного дослідження.

Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження у наукових публікаціях.

Аналіз наукових праць Бориса Богдановича Грошка свідчить про належний рівень апробації та оприлюднення результатів проведеного дослідження. Основні наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, знайшли своє відображення у фахових наукових публікаціях автора та були апробовані під час участі у науково-практичних конференціях різного рівня.

Опубліковані праці охоплюють основні напрями проведеного дослідження та відображають його найбільш вагомий теоретичний й практичний результати. Їх зміст узгоджується із структурою дисертації, а представлені в них наукові положення отримали подальший розвиток і системне узагальнення у тексті дисертаційної роботи.

Позитивної оцінки заслуговує послідовність наукового пошуку автора, що простежується у його публікаціях. Представлені результати не мають фрагментарного характеру, а відображають поступове формування авторської концепції правового регулювання земельних відносин та її подальше наукове обґрунтування.

Кількість, характер і зміст наукових праць дисертанта відповідають установленим вимогам щодо апробації результатів дисертаційних досліджень, а

рівень їх оприлюднення дає підстави зробити висновок про повноту висвітлення основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Дотримання принципів академічної доброчесності.

Аналіз змісту дисертаційної роботи, способу викладення матеріалу, використання наукових джерел та оформлення наукового апарату дає підстави стверджувати, що дослідження виконане з дотриманням принципів академічної доброчесності.

Автор коректно використовує результати наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, належним чином посилається на використані джерела, чітко відмежовує власні наукові положення від існуючих доктринальних підходів та формулює самостійні, аргументовані висновки. Проведене дослідження не має ознак компілятивного характеру, а свідчить про належний рівень академічної культури та самостійності наукового пошуку.

Таким чином, під час ознайомлення з дисертаційною роботою не виявлено ознак порушення принципів академічної доброчесності, а її зміст відповідає встановленим вимогам щодо самостійності виконання кваліфікаційного наукового дослідження.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи.

Високо оцінюючи науковий рівень дисертаційної роботи, її актуальність та практичну значущість, вважаю за доцільне висловити окремі міркування, що мають дискусійний характер та можуть стати предметом подальших наукових досліджень.

1. Дисертант послідовно обґрунтовує необхідність гармонізації національного земельного законодавства із законодавством європейських держав. Разом із тим поза межами спеціального дослідження фактично залишилося питання вироблення критеріїв допустимості запозичення окремих правових моделей. Видається, що адаптація європейського досвіду повинна здійснюватися не лише шляхом зіставлення нормативного матеріалу, а й через оцінку його відповідності конституційним засадам права власності, особливостям національної системи права та соціально-економічним умовам функціонування земельного ринку в Україні. Видається, що формування автором системи критеріїв оцінки допустимості імплементації окремих європейських моделей дозволило б не лише посилити практичну цінність дисертації, а й надати більшій завершеності запропонованій концепції гармонізації земельного законодавства.

2. Заслугує на підтримку прагнення автора розкрити особливості співвідношення приватноправових і публічно-правових засад регулювання земельних відносин. Водночас, на наш погляд, недостатньо повно досліджено значення принципу пропорційності як універсального інструменту визначення

меж допустимого втручання держави у здійснення права власності на землю. Саме застосування цього принципу дозволяє забезпечити справедливий баланс між приватними інтересами власника земельної ділянки та публічними інтересами, пов'язаними із захистом довкілля, раціональним використанням земельних ресурсів, містобудівним розвитком територій та іншими суспільно значущими цілями. З огляду на усталену практику Європейського суду з прав людини більш ґрунтовне дослідження змісту та критеріїв застосування принципу пропорційності дозволило б істотно посилити теоретичне обґрунтування авторської концепції співвідношення приватних і публічних засад регулювання земельних відносин.

3. Дисертація переконливо розкриває еволюцію правового регулювання земельних відносин у країнах Європи, однак залишає відкритим питання подальшої трансформації самої концепції права власності на землю в сучасній європейській правовій доктрині. Сьогодні розвиток європейського права характеризується поступовим переосмисленням змісту права власності, яке дедалі більше розглядається не лише як суб'єктивне майнове право, а й як інститут, реалізація якого обумовлюється необхідністю забезпечення суспільного інтересу, екологічної безпеки та принципів сталого розвитку. У цьому контексті особливого значення набуває соціальна та екологічна функції права власності, що знаходить своє відображення як у законодавстві держав – членів Європейського Союзу, так і у практиці Європейського суду з прав людини, яка виходить із необхідності забезпечення справедливого балансу між приватними та публічними інтересами. На нашу думку, більш ґрунтовне дослідження впливу зазначених тенденцій на подальшу модернізацію українського земельного законодавства дозволило б ще більше посилити концептуальне значення дисертаційної роботи.

4. У дисертації здійснено ґрунтовний порівняльно-правовий аналіз підходів до регулювання земельних відносин у країнах Європи, що дозволило автору виявити їх спільні закономірності та національні особливості. Разом із тим видається, що потенціал проведеного порівняльно-правового дослідження міг би бути ще повніше реалізований шляхом формування авторської типології сучасних моделей правового регулювання земельних відносин у європейських державах із визначенням їх характерних ознак, переваг, обмежень та можливостей адаптації до умов української правової системи. Такий підхід дозволив би перейти від порівняння окремих національних моделей до їх концептуального узагальнення, а також сформулювати більш універсальні орієнтири для подальшого вдосконалення земельного законодавства України в умовах європейської інтеграції.

5. Високо оцінюючи проведений автором порівняльно-правовий аналіз законодавства України та європейських держав, водночас вважаємо, що потенціал дослідження міг би бути ще повніше реалізований шляхом системного

узагальнення правових позицій Верховного Суду, Великої Палати Верховного Суду та Європейського суду з прав людини у справах, пов'язаних із захистом права власності на землю. Саме судова практика сьогодні дедалі більше формує стандарти застосування принципів добросовісності, пропорційності, правової визначеності, легітимних очікувань та справедливого балансу між приватними і публічними інтересами. Узагальнення цих підходів дозволило б сформулювати практичні рекомендації щодо вдосконалення правозастосування та забезпечення єдності судової практики у сфері земельних відносин.

Водночас наведені зауваження мають переважно науково-дискусійний характер, стосуються окремих аспектів розвитку авторської концепції та жодним чином не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи. Вони можуть слугувати підґрунтям для подальших наукових досліджень і розвитку доктринальних підходів до вдосконалення правового регулювання земельних відносин в Україні в умовах європейської інтеграції.

Загальна оцінка дисертаційної роботи та висновок щодо її відповідності встановленим вимогам.

Таким чином, дисертаційна робота Грошка Бориса Богдановича на тему «Правове регулювання земельних відносин в Україні та країнах Європи: порівняльний аналіз» є самостійним, завершеним і цілісним науковим дослідженням, у якому вирішено актуальне наукове завдання, що має важливе значення для розвитку земельного та цивільного права, а також удосконалення правового регулювання земельних відносин в Україні в умовах європейської інтеграції.

Отримані результати характеризуються належним рівнем наукової обґрунтованості, містять елементи наукової новизни, мають теоретичне і практичне значення та ґрунтуються на комплексному використанні сучасних методів наукового пізнання, широкої нормативної бази, доктринальних джерел, матеріалів судової практики та порівняльно-правового аналізу. Висловлені у відгуку зауваження мають переважно науково-дискусійний характер, стосуються окремих аспектів дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

За актуальністю обраної теми, рівнем наукової новизни, теоретичною та практичною цінністю отриманих результатів, повнотою їх апробації та відповідністю принципам академічної доброчесності дисертація відповідає вимогам, що ставляться до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії, а також вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

З огляду на викладене, вважаю, що Грошко Борис Богданович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри безпеки та
правоохоронної діяльності
Західноукраїнського національного
університету

Надія МОСКАЛЮК

